

Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що редакція газети «Афтонбладет» відповідно до обраної інформаційної політики використовувала 2011 р. лише ті жанри, здебільшого невеликі за обсягом, які б не відштовхували масового зайнятого читача. Це переважно замітки, інтерв'ю, коментарі, репортажі, рідше — звіти, колонки, статті, огляди, ще рідше — кореспонденції, рецензії, репліки.

Безперечно, що «Афтонбладет» є виданням з особливим характером моделі функціонування.

1. Прохоров Е. П. Введение в теорию журналистики / Е. П. Прохоров. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1995. — 295 с.
2. Torbacke J. Journalistik på osäkrq villkor / J. Torbacke. — Stockholm : Svenska Nyhetsbrev AB, 1966. — 214 s.

Галина Листвак

ФЕНОМЕН ПЕРІОДИКИ У ФОРМІ «КНИГИ ХУДОЖНИКА»

(На прикладі незалежного театрального журналу «Коза»)

Розглянуто особливості створення періодичних видань у вигляді «книги художника». Наведено характеристику випусків незалежного театрального журналу «Коза» як найяскравішого прикладу такої періодики.

Ключові слова: «книга художника», «журнал художника», «зін», театральный журнал.

Рассмотрены особенности создания периодических изданий в виде «книги художника». Приведена характеристика выпусков независимого театрального журнала «Коза» как самого яркого примера такой периодики.

Ключевые слова: «книга художника», «журнал художника», «зин», театральный журнал.

The article deals with the peculiarities of creating of the periodicals in the form of «artist's book». The characteristic of the independent theatrical magazine «Koz» issues as the most striking example of such periodicals is given.

Key words: «artist's book», «artist's magazine», «zine», theatrical magazine.

«Книги художника» (особливі мистецькі проекти, створені художниками у формі книги) — це явище, притаманне музейно-

му простору, яке іноді вливається у видавничу сферу, повністю чи частково втілюючись у реальні проекти. На їх позначення вживають терміни *artist's books*, *livres d'artiste*, *artbooks*, *bookworks*, «книги митця» і використовуваний нами термін «книги художника».

Періодику у вигляді «книг художника» (або навпаки — «книги художника», що виходять у світ із певною періодичністю) називають іноді *artists' projects*, *artists' pages* чи *magazine art*. Звісно, у різних джерелах плутаються у термінах і використовують ще *artist's journals* та *artist's magazines*. Щоправда, термін *journals* більше вживають для проектів «щоденникового» типу, що нагадують скрапбуки і зазвичай є добірками окремих «сторінок художника», які рідко тиражують. Натомість *artist's magazines* частіше використовують на позначення тиражованої періодики, створеної художниками, тому, за аналогією до «книг художника», умовно будемо називати досліджуваний об'єкт «журналами художника».

Появу таких видань у США та подекуди в Європі простежують із часів появи сучасних *artist's books* як таких, тобто із 60—70-х рр. ХХ ст. Часто задумані як серія невеликих за обсягом випусків (іноді навіть окремих сторінок чи аркушів, створених художником), «журнали художника» з'являлися у світ нерегулярно, в міру накопичення матеріалу. Тому періодичність чи продовжуваність не завжди є їх визначальною рисою. Первісно їхнім призначенням було зробити світ мистецтва доступнішим ширшій аудиторії; викристалізувати, радикалізувати, зробити чистим і незамусоленим сприйняття мистецтва читачем. Натомість легка відтворюваність та відносно дешевий спосіб тиражування (копіювання, а згодом — друк на принтері) повною мірою використовувалися авторами «журналів художника». Художники, які зверталися до цієї форми подання матеріалу, більше акцентували на її недовговічності та актуальності (порівняно з неперіодичною «книгою художника»), вважали відвертість і некомерційність найсильнішими (і водночас найслабшими) рисами цього медіа.

Хоча витoki «журналів художника» вбачають і в мистецькій періодиці кінця ХІХ ст., у той час, на думку деяких дослідників [11—14], їх творці просто використовували своє художнє уміння для створення естетичного витвору. Тоді як «журнали художника», що виникли у другій половині ХХ ст., уже свідомо реалізовували комунікативні та концептуальні можливості журнального формату

і намагалися по-новому осмислити значення мистецтва. Їм притаманні експерименти з простором і матеріалом сторінки, дизайном і шрифтами, які на той час принципово змінили підходи до арт-ринку та до мистецтва загалом.

У працях, присвячених «журналам художника» [11; 14], у вивченні можливостей сторінки та розгортку дуже часто фігурує термін «альтернативний простір» — на позначення інтелектуальних та матеріальних можливостей такої періодики. Саме ідейна наповненість, мистецький, соціальний чи навіть політичний концепт, саморобність та некомерційність (на відміну від мистецького глянцю чи якісно надрукованих альбомних репродукцій) наближають «журнали художника» до традиції самвидаву.

Історія свідчить, що такий формат виявився надзвичайно живучим і вдячним. «Журнали художника» вловлювали нібито випадкові, менш значущі, на тогочасний погляд, події та проекти у мистецькому житті і ставали своєрідними літописами певного періоду.

Поява ж саморобних випусків «журналів художника» у середовищі прихильників певного літературного, музичного, кінематографічного чи іншого явища спричинила виникнення нового напрямку в літературі — т. зв. *fan fiction* (літератури фанатів). Представники фан-фікшн стали втілювати свої погляди та історії у специфічних виданнях — фанзінах (від англ. *fan* та *magazine*), які зараз популярно скорочувати до *'zines* («зіні»). Із появою електронних медіа «зіні» частково перейшли у формат «езінів», таким чином примножуючи і так невизначену та розмаїту термінологію.

В Україні напрям «книги художника», попри наявні історичні витоки (до прикладу: традиції самвидаву чи експериментальні роботи футуристів), лише останні кілька років починає активніше розвиватися і комунікувати з читачем-глядачем. З періодикою ж у вигляді «книги художника» зовсім негусто — це окремі серійні «книги художника», наприклад: «Книга одного дня» Любомира Тимківа, щоденники фестивалю «Азбукове королівство магів і янголів» від журналу «Коза», проект Мистецького об'єднання «Вал» «День твого життя» або мистецький самвидав від того ж об'єднання — газета «Валка» [15].

Однак найяскравішим представником сучасної української періодики, яку створюють у вигляді «книги художника», є незалежний

театральний журнал «Коза» [4]. Незвичайний формат та доволі вузька спеціалізація цього видання поки що не надто сприяють його популярності. Загалом, ніша театральної періодики в Україні ніколи не була повноцінно заповненою. Зараз, серед іншого, українські театри можуть почитати «Український театр» (випуск якого нещодавно відновлений) [9], «Просценіум» [8], «Кіно—Театр» [3] (у якому все ж більше кіно) та дещо локальні «Театральну бесіду» [7] і «Театрально-концертний Київ».

Незалежний театральний журнал «Коза» — проект, заснований Богданом Поліщуком та Оленою Поліщук (Рачковською), художниками-сценографами (на той час — студентами Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури), — було названо на честь найяскравішого персонажа українського народного театального дійства. Так вертепна антропоморфна коза стала символом українського театру і водночас втіленням авторського колективу журналу: в пілотному випуску (а подекуди і в наступних номерах) окрім матеріалів не підписаних або написаних від імені Кози.

«Коза» творить зовсім інший тип естетики, з одного боку, позбавлений академічного офіціозу, притаманного українським виданням про театр, а з іншого — зовсім не схожий на прості, утилітарні випуски самвидаву чи більшості «журналів художника». За словами творців «Кози», їхня героїня «неабияка чепуруха, тому вдягається виключно в рукописні шрифти й ексклюзивні, розроблені спеціально для неї, авторські малюнки» (пілот, вкладка на с. 2 обкладинки). Тобто кожна шпальта, розгорт чи група розгорть у журналі оформлені різними художниками, з використанням інших матеріалів, техніки та почерку.

Хоча офіційно задекларована періодичність «Кози» — чотири рази на рік, за три роки її існування вийшло всього вісім випусків, деякі з них — здвоєні.

Перший випуск (пілот) вийшов у світ навесні 2009 р., того ж року з'явився № 1, у 2010 р. — № 2 та № 3/4, у 2011 р. — № 5/6 [6]. У 2012 р. вийшов № 7, який обріс великою кількістю додатків, серед яких — дитячий випуск «Шалені козюльки» (а не якесь банальне «Козеня») [10]. Хоча першочергово видавці «Кози» орієнтувалися на дорослого читача, що цікавиться театром, — через підвищений інтерес дітей до яскраво оформлених «козячих» сторінок поява

дитячої рубрики була лише питанням часу. «Шалені козюльки» у популярній формі казки знайомлять із театром маленьких читачів. Ще до сьомого номера додаються: видання з уривком п'єси Оскара Уайльда «La sainte courtesane, або Жінка, осипана коштовностями» (у перекладі Катерини Міхаліциної) та драматичним твором Марії Вакули «Катрін у пастці», який зайняв третє місце на конкурсі п'єс театрального фестивалю «Драма.иа» [1]; аудіодиск «Голос театру» із записаними інтерв'ю з Олегом Вергелісом, Андрієм Приходьком, Мироном Кипріяном та Наталкою Пархоменко [2]; окрема друкована газета «На власні очі» з відгуками та критичними матеріалами на різноманітні театральні вистави [5].

Новий випуск «Кози» (№ 8) її творці планують зробити тематичним і повністю присвятити сценографії.

За час свого існування в «Кози» вже сформувалися постійні рубрики. Це, наприклад, «Посиденьки в антракті», «Думка вголос» та «Голоси звідусіль» (інтерв'ю з режисерами, акторами, диригентами, хореографами, художниками-сценографами, костюмерами і навіть із представником такої екзотичної професії, як механізатор театральної ляльки).

У рубриці «На власні очі» дописувачі журналу можуть поділитися своїми враженнями від відвіданої вистави; рубрика «Вони говорять» наводить коментарі відомих культурних діячів про стан сучасного театру; у «Козячих штучках» можна знайти афоризми, вірші, жарти та цікавинки про театр.

У рубриці «Забута полиця» публікують матеріали з давніх театральних журналів — із сучасним коментарем та перекладом при потребі. Так, на сторінках «Кози» можна знайти статті: José Clará «Isadora Duncan» із журналу «L'Art Decoratif» (1913. — № 194—195), А. Долинов «Гдѣ причина?» з журналу «Театръ и искусство» (1912. — № 13), одинъ «Заклятый бинокль. Невѣроятное, но истинное происшествіе» з «Театральной России» (1905. — № 40), Maurice Martin Du Gard «Un maitre de la décoration theatrale Léon Bakst», опубліковану в «L'Art Vivant» (1925. — № 2), «Рецепти Соломії Крушельницької» з архівів Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові.

Серед інших матеріалів на сторінках можна знайти «козячий» гороскоп, театральний календар, тест «Чи справжній ви театрал?»,

настільні ігри та головоломки, художні твори (наприклад «Казку про старого козака, різдвяного чорта, чотири роги і козацький рід» Сашка Лірника у вигляді коміксу, вірші та п'єси), ескізи костюмів та декорацій, огляд буфетів київських театрів та багато іншого.

У статтях «Кози» порушують і серйозні питання фінансування театру, висвітлюють історію вертепу та його різновидів, історію шкільного театру, подають теоретичні відомості про акустику приміщення і сприйняття звуку.

Розгорти «Кози» готують молоді українські художники: Ольга Юрасова, Юлія Поліщук, Ірина Рудь-Вольга, Катерина Рейда, Катерина Рудакова, Юлія Тверітіна, Світлана Чернишева, Анастасія Шигаєва, Тетяна Денисенко, Катерина Углова, Юрій Антонов (проект «Рутенія»), Олеся Пилипенко, Євгеній Спіжовий (Spizh), Олена Мишанська, Оксана Тригуб, Мистецьке об'єднання «Вал», Творча майстерня «Аграфка»... Багато хто з них є й постійними дописувачами журналу, таким чином встановлюючи потрібний баланс між візуальним та вербальним наповненням сторінок.

«Журнали художника» по-новому змушують поглянути на розподіл обов'язків і співпрацю між авторами, редакторами, художниками і читачами. Для «Кози» характерний абсолютно нетиповий процес видавничого опрацювання. Надісланий у редакцію текст редагують, передають художнику, який створює рукописну шпальту або її частину (іноді тільки текст чи тільки ілюстрації). Часто це додає помилок — уже художника-каліграфа, які можна виправити лише у графічному редакторі. На деякі статті за браком часу ставлять штамп «Не редагована». Однак видавці «Кози» з гумором ставляться до помилок на своїх сторінках, навіть оголошують конкурс і обіцяють тому, хто знайде найбільше помилок у журналі, наступний випуск у подарунок.

Підготовка одного номера може зайняти кілька місяців. Тому, знаючи таку специфіку, автори готують репортажні матеріали так, щоб їх цікаво було читати і за якийсь час по тому. Крім того, частина матеріалу, не включеного до друкованого випуску, з'являється в електронному форматі на «козячому» блозі [7].

Хоча журнал виходить у світ у доволі традиційному форматі А4 та офсетним друком (з мінімальним для цього способу друку накладом 500 примірників), на його сторінках завжди є місце для експери-

ментів із простором (окремі сторінки половинчасті, інші — навпаки, розгортаються двічі, іноді текст потрібно читати у перевернутому вигляді або під кутом), матеріалом (деякі номери комбінують різні сорти паперу: наприклад крейдований, матовий, кальку) та техніками (наприклад висічкою — № 5/6 має шмуцтитули з круглими отворами посередині; вклесними конвертами, окремими декоративними елементами). Окрім рукописного тексту, художники використовують рисунок, витинанку, колаж, авторські техніки.

Важливо зауважити, що видавці «Кози» позиціюють своє видання як незалежне недарма: журнал виходить за власні кошти засновників, дописувачі та ілюстратори працюють на волонтерських засадах — це не просто, але забезпечує фінансову та політичну незаангажованість і свіжість погляду на сучасний український театр.

Засновники «Кози» займаються створенням і «книг художника». Окрім уже згаданих щоденників фестивалю «Азбукове королівство...», організованого в Музеї книги і друкарства України, вони спільно створили епістолярний «КОЗАbook» («книгу художника» про уявне листування Кози з її творцями та читачами) й архітектурні «Маленькі деталі великого міста. Київські нотатки».

«Коза» бере участь у виставках та сама їх організовує (як, наприклад, виставку театральних плакатів «Театр на папері» 2009 р. чи виставку-інсталяцію «Сценографія не для виставки» 2011 р.), проводить майстер-класи та презентації містами України, відвідує фестивалі сучасної драматургії «Драма.ua», міжнародні театральні фестивалі «Драбина» та «Золотий лев», театральні конкурси. А найголовніше — намагається сформувати повноцінне коло спілкування для людей, зацікавлених театром, творчу лабораторію однодумців, забезпечуючи цим інтеракцію з читачем і виконуючи важливу місію популяризації театру в надзвичайно оригінальний спосіб.

1. Вакула М. Катрін у пастці / М. Вакула; Вайлд О. La Sainte Courtisane, або Жінка, осипана коштовностями / О. Вайлд // Коза. — 2012. — № 7. — 56 с.
2. Голос театру [Звукозапис] / Незалежний театральний журнал «Коза». — К. : Поліщук Б., 2012. — № 7. — 1 електрон. опт. диск.
3. Кіно—Театр [Електронний ресурс] / Національний університет «Києво-Могилянська академія». — 2006. — Режим доступу: <http://www.ktm.ukma.kiev.ua>.

4. Коза : незалежний театральний журнал. — 2009. — [Пілот]. — 18 с.; 2009. — № 1. — 56 с.; 2010. — № 2. — 40 с.; 2010. — № 3/4. — 70 с.; 2011. — № 5/6. — 94 с.; 2012. — № 7. — 56 с.
5. На власні очі. — 2012. — № 7.
6. Незалежний театральний журнал «Коза». Все, все, все про театр [Електронний ресурс] : блог. — 2010. — Режим доступу: <http://koza.blog.net.ua>.
7. Театральна бесіда [Електронний ресурс] / Львівське міжобласне відділення Національної спілки театральних діячів України. — 2012. — Режим доступу: <http://teatralnabesida.org.ua>.
8. Театрознавчий журнал «Просценіум» [Електронний ресурс] / Львівський національний університет імені Івана Франка. — 2012. — Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/web_kultura/Proscaenium.
9. «Український театр» [Електронний ресурс] / Національна спілка театральних діячів України. — 2012. — Режим доступу: http://issuu.com/culture.ua/docs/ukr_teatr_4_edited_for_web.
10. Шалені козюльки : [рубрика для дітей у вигляді спеціального додатка] // Коза. — 2012. — № 7. — 18 с.
11. *Allen G.* Introduction from Artists' Magazines: An Alternative Space for Art [Електронний ресурс] / Gwen Allen. — 2011. — Режим доступу: http://www.artpractical.com/feature/introduction_from_artists_magazines.
12. *Bodman S.* Creating Artists' Books : printmaking handbook / Sarah Bodman. — London : A&C Black, 2005. — 128 p.
13. *Chappell D.* Typologising the Artist's Book / Duncan Chappell // Art Libraries Journal. — 2003. — № 28/4. — P. 12—20.
14. *Perkins S.* Alternative Art Publishing: Artists' Magazines (1960—1980) [Електронний ресурс] / Stephen Perkins. — 2012. — Режим доступу: <http://www.zinebook.com/resource/perkins/perkins5.html>.
15. Valka [Електронний ресурс] : блог / Мистецьке об'єднання «Вал». — 2011. — Режим доступу: <http://valkadruk.blogspot.com>.